

УДК 343.971(477)

Я.О. ЛІХОВІЦЬКИЙ,

канд. юрид. наук, Ужгородський національний університет

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЇ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПРАЦІВНИКАМИ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

***Ключові слова:** працівник Державної кримінально-виконавчої служби, службова діяльність, злочин, запобігання, стратегія, цінності, конвергенція*

Сучасна злочинність в Україні відтворюється за вкрай несприятливими сценаріями. Не в останню чергу негативні, соціально неприйнятні параметри останніх визначає значна дисфункція пенітенціарної системи, що в тому числі й особливо інтенсивно детермінуються кримінальною активністю персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС). Удосконалення механізмів запобігання злочинам у сфері службової діяльності, які вчиняються працівниками ДКВС, є одним з базових завдань на шляху стабілізації криміногенної обстановки, її поступового покращення. В той же час, варто визнати, що кримінально-превентивна діяльність у вказаній сфері підпорядкована загальним настановам кримінологічної політики та логіці протидії злочинності у конкретно-історичний етап соціогенези. Відтак, йдеться, по-перше, про необхідність організації запобіжного впливу на засадах стратегічного управління. По-друге, про узгодження стратегії запобігання злочинам у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками ДКВС із закономірностями загальносоціального розвитку. В цьому аспекті виняткову

роль набувають знання про ціннісно-світоглядний компонент динаміки суспільних перетворень, адже запобігання злочинам є, передусім, соціально-правовою діяльністю. Визнання цієї обставини формує перед сучасною кримінологією нові пізнавальні рубежі, контури визначаються проблемами аксіології права і політики. І запобігання злочинам, вчинюваним працівниками ДКВС не є в цьому сенсі виключенням. Існує потреба у дослідженні питань формування кримінологічної культури як комплексного феномену теорії і практики протидії злочинності, що має свідомо конструюватися, виходячи з чітких ціннісних орієнтирів.

Проблеми протидії злочинності серед персоналу правоохоронних органів взагалі та ДКВС, зокрема, розглядалися О.М. Джужею, О.М. Ігнатовим, М.І. Карпенком, О.Г. Колбом, О.А. Мартиненком, М.І. Мельником, О.С. Новаковим, М.І. Хавронюком, І.С. Яковець та іншими науковцями. Втім, аксіологічні засади стратегічного управління запобіганням злочинам у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками ДКВС, й досі не ставали предметом окремих досліджень. Тому мета статті – визначення ціннісно-сміислової основи формування стратегії запобігання злочинам у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками ДКВС.

Загальновідомо, що генеза філософських уявлень про цінності починається з давньої традиції. В античній та середньовічній філософії ціннісні характеристики включалися до самого поняття реальності. Вивчення цінностей як таких стало можливим тоді, коли поняття реальності розщепилося на реальність у власному розумінні та цінність як об'єкт людських прагнень й уподобань [1, с.76]. Одним із фрагментів такої реальності поступово стає цілеспрямована кримінально-превентивна практика, яка, втім, не забезпечена належним, гносеологічно автономним, вченням про її ціннісно-сміслову основу. Остання має віднайти свої дослідження як складова стратегічного управління протидією злочинності.

Не претендуючи в цій науковій праці на всемірне пізнання аксіологічних основ кримінологічної науки, зауважимо: в науковій літературі безспідставно стверджується, що кримінологічна стратегія є системою обґрунтованих і уявлень, принципів і положень про шляхи, засоби і механізми захисту життєво важливих, законних інтересів громадянина, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз з боку злочинності [2, с.55]. Вона характеризується такими ознаками: 1) є системою теоретичних положень, сукупністю політико-правових ідей, розгорнута на довгострокову перспективу; 2) визначає загальну орієнтацію діяльності щодо протидії злочинності, загальні цілі і довгострокові завдання, основні напрямки цієї діяльності; 3) виходить із вимог системи об'єктивних законів у сфері протидії злочинності [3, с.36–37; 2, с.53].

Виходячи з цих доктринальних положень, стає очевидним, що *ціннісно-світоглядний компонент* є фундаментом як ідей, так і загальної орієнтації стратегії запобігання злочинам у сфері службової діяльності, які вчиняються працівниками ДКВС. На цій підставі його межі не можуть бути завузькими; в протилежному випадку – це загрожує руйнацією (нежиттєздатністю) всієї стратегічної конструкції. Через це маємо врахувати те, що найбільш глибокі детермінанти злочинності працівників ДКВС уходять своїм корінням далеко за межі пенітенціарної системи. Кримінальна активність персоналу ДКВС – своєрідне віддзеркалення, зріз стану загальносуспільного розвитку, діалектичні закономірності якого не дають ані права, ані можливості сподіватися на точкову ефективність виключних, відособлених заходів реагування на окремі прояви злочинності. Корупція серед працівників ДКВС, вочевидь, є складовою більш загального феномену корупції (і ще вище – корисливості, споживацтва) в Україні; кримінальні насильницькі практики з боку цих працівників – продовження, окремий вияв феномену насильства загалом. Тому не варто плекати надію на можливість кардинального антикримінального «оздоровлення» будь-якого відомства чи соці-

альної сфери поза їх системними зв'язками із загальносоціальною структурою.

Визнання цієї обставини формує підвищені вимоги до виваженості, обґрунтованості та чіткості ціннісно-світоглядної складової будь-якої стратегії державного управління і кримінологічної стратегії, зокрема. Це – базова умова її відповідності реальним соціальним запитам, а також суміжним сферам публічного адміністрування. Ціннісно-смыслове ядро управлінських практик є хоча й досить тонкою, але, тим не менш, чи не єдиною єдиною матерією різних їх напрямів, сфер, рівнів. При цьому мусимо визнати, що саме ця матерія, тобто ідеологія сучасного державотворення в Україні, не має чітко визначених контурів. Навіть поверхневий аналіз програмних документів стратегічного значення доводить, що в основі останніх лежать кілька, хоча і значущих, втім *цілісно* не осмислених (а тому – без концептуального і практичного продовження у фазах реалізації стратегій, що є причиною вельми незначної, як підтверджує досвід, їх соціальної ефективності) відомих загальних конституційних принципів: верховенства права, законності, людини як найвищої соціальної цінності тощо.

Певна річ, з початком розбудови Україною власного, суверенного державницького проекту, практично безальтернативно, відштовхуючись від історично доведеної неспроможності ідей соціалістично-комуністичного формату, постало питання гносеологічної формалізації та праксеологічного втілення ліберального суспільного устрою. Це – є прямим наслідком розпаду СРСР та закінчення ери протистояння глобальних ідеологій. Втім, за такою безальтернативністю не настала, як видається, належна переорієнтація правової, економічної, безпекової, кримінологічної політик. Маємо на увазі адекватну наявним на той час традиціям державного управління і структурування всієї соціодинаміки нормативно визначену концептуалізацію державної політики в цілому, розраховану на довготривалу перспективу. Наслідки такого стану речей даються в знаки й сьогодні.

Проте, слухними з цього приводу вважаємо міркування Ю.В. Орлова, який вказує, що ідеологічні складові реформістського руху у вже традиційний спосіб явно не виражаються, вважаючись пострадянським атавізмом. Але невірно було б стверджувати, що такої ідеології розвитку України немає. Так, вона не є документально зафіксованою через наявність на те конституційної заборони (ч.1 ст.15 Конституції України). Проте, судячи зі змісту тих кроків, які робляться з у галузі державного будівництва, розвитку підприємництва, громадянських прав і свобод, можна з упевненістю вважати, що фактично в якості такої ідеології використовуються *фрагменти теорії лібералізму* (курсив наш. – Я.Л.), що стало історично закономірним результатом [4, с.482]. Дійсно, йдеться саме про фрагменти теорії лібералізму, причому класичного її виміру без врахування особливостей генези, а надто в умовах неоднозначних трансформацій епохи постмодерну. Тим не менш, підкреслимо, що саме в надрах лібералізму криються найбільш значущі орієнтири як розгортання державного управління в цілому, так і стратегічного визначеного впливу в окремих її сферах, в тому числі – у сфері протидії злочинності. Не занурюючись, однак, до глибинних теоретичних пластів лібералізму, позначимо декілька його основних сучасних ідейних особливостей, які, гадаємо, здатні на належному рівні виявити та закріпити світоглядні орієнтири стратегії запобігання злочинам у сфері службової діяльності працівників ДКВС.

Основною цінністю сучасного ліберального суспільства і незмінною ціллю його розвитку є людина. Але вона, як ідеологічний концепт, не тільки зостається стрижнем всього соціального (ця ідея ґрунтовно розвинута ще у працях античних мислителів), а й, що найголовніше, набуває новітніх практикоперетворювальних обрисів. Сучасні дослідження у сфері соціальної філософії, політекономії доводять тенденційність: а) у зміцненні функціональних позицій *вільного людського капіталу* як у структурі економічних відносин, так і соціального управління в

цілому; б) у *конвергенції* (зближенні, взаємопроникненні) індивідуальних статусів людини, що проявляється у єдності його етичного, юридичного, фізичного, духовного вимірів. Визнання за людським капіталом та конвергенцією провідних чинників та індикаторів глобальних трендів суспільного розвитку пов'язується, зазвичай у науці з так званим третім шляхом лібералізму, або ж синергетичним лібералізмом [5, с.147–150, 161–163; 6, с.18–23]. Останній етимологічно тяжіє до розуміння як системи спільної, кооперованої дії [6, с.18]. Такий дослідницький підхід до визначення ціннісної основи управління не може не позначатися і на кримінологічних стратегіях.

Протидія злочинності, таким чином, набуває новітнього гуманістичного змісту. При цьому не йдеться про методологічні настанови аболіціоністської кримінології, які хоча і є в певній мірі обґрунтованими, але, тим не менш, не реалізовуваними в більшості своїй у сучасній і перспективній кримінально-превентивній практиці. Натомість заслуговує на увагу трансформація розуміння об'єкту запобіжного впливу у досліджуваному аспекті.

По-перше, служба в системі ДКВС має забезпечувати утвердження цінності його працівника. Перш ніж зводити роль останнього до безвідмовного й ефективного інструменту протидії злочинності пенітенціарними засобами, варто сформувати комплекс умовних запобіжників непрогнозованої, девіантної дії такого інструменту, в тому числі й кримінального характеру. Підґрунтя цього комплексу повинна стати загальна гуманістична спрямованість державного управління, його ліберальна філософія, втілена у відповідній кадровій політиці. Варто чітко усвідомлювати те, що значний тягар детермінації злочинів у сфері службової діяльності працівників ДКВС лежить на державі як генерального предиктора цієї сфери. Служба в правоохоронних органах, як, власне, і участь у трудових відносинах будь-якого іншого штибу, є невід'ємною складовою розвитку національного господарства, загальносоціального поступу в цілому, який розгортається з урахуванням первісної

вартості і соціального значення передусім людського капіталу: він є і ресурсом, і метою одночасно.

По-друге, межі об'єкту запобіжного впливу, про який йдеться, мають охоплювати не тільки фактори впливу на працівників ДКВС, що сприяють формуванню в них елементів антисуспільних диспозицій, а й засуджених. Вони повинні потрапити до фокусу кримінологічного впливу, націленого на протидію злочинності працівників ДКВС у *єдності з останніми*. Саме у такій єдності має відбуватися ліберально-гуманістична конвергенція в парадигмі пенітенціарної справи. Методологічною підставою для цього цілком може слугувати соціальний конструктивізм і сервісна спрямованість діяльності ДКВС.

Конвергенція, як і конкуренція, – справедливо зауважує А.С. Гальчинський – є змаганням, однак воно не «воєнізоване», не здійснюється за логікою «хто кого?». Тут маємо більш високий рівень духовності соціальних відносин. Конвергенція – це відносини з партнером як з особистістю. Йдеться про принципово іншу філософію відносин, про інші світоглядні та етичні цінності, життєствердні пріоритети. Вирішальним тут є визнання протилежної сторони не лише об'єктом впливу, трансакцій, а таким самим суб'єктом, як «Я», – другим «Я» [5, с.164]. Ми говоримо – далі зазначає вчений – про конвергенцію як головний принцип відтворення насамперед нематеріальних цінностей, як механізм взаємодії партнерів із примноженням інтелектуального багатства, як інструмент *подолання відчуження людини (курсив наш. – Я. Л)* [5, с.164].

Ця концепція видається перспективною саме з огляду на формат і цілі взаємодії між працівниками ДКВС та засудженими. Він (формат) передбачає перш за все взаємодію нематеріальних субстанцій – світоглядів, ціннісних настанов. Злочинні ж форми перебігу цих взаємодій (а надто, коли йдеться про насильницькі злочини працівників ДКВС у сфері службової діяльності) виникають як наслідок стратегій домінування, а не партнерства, як результат несприйняття суб'єктивно іншо-

го (у даному разі – засудженого) як рівного. І навіть більше – як суб'єкту превалювання у тому розумінні, що наявні у нього особистісні якості (які часто не відрізняються від якостей окремих категорій працівників ДКВС, що й зумовлює оперування конструктивістською методологією) є орієнтирами всієї системи соціальної дії в процесі його ресоціалізації, виправлення. Діяльність же працівника ДКВС набуває принципового характеру відображення, сервісної реакції, яка хоча і має законодавчо регламентовані форми, методи реалізації, спрямована на забезпечення максимізації особистісних перетворень засудженого, який, у проекції його рис на площину загально соціальних цінностей і запитів, набуває значення «центру перспективи» службової діяльності персоналу ДКВС. Останній, таким чином, є семіотичним мостом між соціально-психологічними конструктами (зв'язками, статусами, сферами діяльності, інститутами) суспільства та засудженим, що має здійснити реінтеграцію до нього, подолавши тим самим ефекти відчуження.

Така розстановка акцентів у сприйнятті сутності соціального інституту кримінально-виконавчої служби забезпечує відповідність стратегії запобігання злочинам у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками ДКВС гуманістичній домінанті в публічного адміністрування загалом. Це – суть сервісної моделі функціонування ДКВС, яка забезпечує надання своєрідних послуг і засудженому, і суспільству. В цьому виражається єдність моделі пропонованої стратегії із суміжними стратегіями державного управління, в тому числі й у сфері протидії злочинності, а також реформування пенітенціарної системи.

Таким чином, стратегія запобігання злочинам у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками ДКВС, базуючись на ліберально-гуманістичній ціннісно-світоглядній платформі, передбачає ключовими своїми орієнтирами управлінської діяльності: а) працівника ДКВС як єдність об'єкту і суб'єкту кримінально-превентивної діяльності, як втілення та інструмент забезпечення вищої цін-

ності вільної і відповідальної людини; б) конвергенцію, зближення телеологічних засад взаємодії працівників ДКВС та засуджених, загальносоціальних і особистісних цілей службової діяльності в межах кримінально-виконавчих відносин. Перспективи подальших досліджень вбачаються у формуванні на визначеній ціннісно-світоглядній основі комплексу цілей, а також напрямів стратегії запобігання злочинам у сфері службової діяльності, які вчиняються працівниками ДКВС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Поліщук П. В. Поняття правових цінностей та методологічні підходи до розуміння їх сутності // Філософські та методологічні проблеми права. 2013. № 1–2. С. 75–81.

2. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія. Х. : НікаНова, 2012. 318 с.

3. Юхно О. О. Актуальні проблеми визначення місця кримінологічної стратегії і тактики у системі запобігання злочинності держави // Південноукраїнський правничий часопис. 2008. № 2. С. 34–39.

4. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності : монографія. Х. : Діса плюс, 2016. 656 с.

5. Гальчинський А. С. Лібералізм: уроки для України. К. : Либідь, 2011. 288 с.

6. Шевчик О. Г. Проблема синергетики в економіці : сучасні наукові дослідження // Економіка. Серія «Економіка і право». 2014. № 24. С. 18–23.

Лиховицький Я. О. Аксиологічні засади стратегії запобігання злочинам у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Державної кримінально-виконавчої служби України // Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 2. С. 71–75. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_2_13.pdf

Наголошено на ліберально-гуманістичній ціннісній орієнтації стратегічного управління, за якої працівник вказаної служби одночасно є і об'єктом, і суб'єктом кримінально-превентивної діяльності. Відстоюється ідея конвергенції телеологічних засад взаємодії працівників ДКВС та засуджених.

***

Лиховицкий Я.А. Аксиологические основы стратегии предупреждения преступлений в сфере служебной деятельности, совершаемых сотрудниками Государственной уголовно-исполнительной службы Украины

Акцентируется на либерально-гуманистической ценностной ориентации стратегического управления, при которой работник указанной службы одновременно является и объектом, и субъектом уголовно-превентивной деятельности. Отстаивается идея конвергенции, телеологических основ взаимодействия работников ДКВС и осужденных.

***

Likhovitskyi Y.O. Axiological Bases of Prevention Strategy for Official Malfasance Committed by the Officers of State Criminal Executive Service of Ukraine

It outlines liberally humanistic value orientation of strategic administration, according to which an officer of the service in question is an object and a subject of crime preventive activity in the same time. It substantiates the conclusion about prospectively of convergence, rapprochement, teleological bases of interaction between SCESU officers and convicts, public and personal objectives of official activity inside penal relationship.